

oud nieuws

Uitgegeven door de historische vereniging van Krimpen aan de Lek “Crempene”

Nr. 10, februari 2016

Beste Crempenaren,

Na een druk jaar 2015 (verhuizing naar dependance Cultuurhuis, terugkomst scheepsbel, organisatie 2 exposities) zal 2016 zeker ook niet rustig zijn.

Wij zullen ons huidige onderkomen moeten verlaten en elders onderdak zien te krijgen. Ons doel is een expositieruimte te krijgen in het nieuwe Cultuurhuis. Elders moeten we dan een locatie vinden waar onze spullen kunnen worden ondergebracht, het liefst een zodanige ruimte dat het bestuur daar ook kan vergaderen, stukken kunnen worden geraadpleegd etc. We hebben al enkele suggesties voor een mogelijke ruimte gekregen, maar we houden ons aanbevolen voor verdere ideeën. We zoeken een in ieder geval droge ruimte waar een aantal kasten, een tafel en wat stoelen kunnen staan. Uiteraard voor een geringe of liever nog geen huur.

Het verhaal in deze nieuwsbrief, 125 jaar elektrische verlichting in Krimpen hebben we te danken aan Gijs en Elsa Moerkerken, die beiden ook een grote rol hebben gespeeld in het tot stand komen van de lopende tentoonstelling in de dependance van het Cultuurhuis. Heeft U deze nog niet bezocht? Let op 19 maart is hij afgelopen.

Voor nu wens ik U veel leesplezier.

Voorzitter Hans Dekker.

125 jaar elektriciteit in Krimpen aan de Lek

Krimpen aan de Lek was er vroeg bij met elektriciteit. Het begon allemaal aan de overkant bij de familie Smit in Slikkerveer en Kinderdijk.

De geschiedenis gaat terug naar 1878 toen Willem Smit met een zelf gemaakte dynamo en een booglamp de fabriek van zijn vader elektrisch verlichtte. In 1880 kreeg Willem Smit binnen de fabriek van zijn vader een eigen werkplaats, waar hij samen met P. Kooiman (de machinist van de stoommachine) sleutelde aan een eigen dynamo. Met belangstelling werden zijn experimenten met elektrische machines en verlichting gevolgd. Het lukte hem uiteindelijk om het elektrisch licht regelmatig en betrouwbaar te laten branden.

De eerste opdracht voor de levering van een dynamo met booglampen kreeg hij van zijn oom. Het bedrijfskapitaal voor zijn bedrijf werd door de familie ingebracht. Inmiddels waren door de uitvinding van Edison, de gloeilamp, de vele problemen met booglampen opgelost. Maar ook verdere toepassingen van de elektromotoren in vele vormen zorgden voor veel opdrachten.

Willem Smit richt met zijn zwager Adriaan Pot de firma Willem Smit & Co op, met het doel materiaal te fabriceren voor elektrische verlichting, en het exploiteren van elektrische

lichttoestellen. Toen deze firma na enkele jaren ver genoeg gevorderd was in de techniek van het samenstellen van elektrische dynamo's enz., zowel voor gelijk- als wisselstroom, werd het uitvoerbaar geacht een elektrische verlichtingsinstallatie tot stand te brengen.

Als eerste besloot de directie van de Machinefabriek Diepeveen, Lels & Smit te Kinderdijk haar fabrieksgebouwen elektrisch te doen verlichten.

De heer Jan Smit, wonend naast het fabrieksterrein, besloot ook zijn woning daarop aan te sluiten, om zo ook te profiteren van het moderne verlichtingssysteem. Daar echter de fabriekscentrale alleen gedurende de daguren draaide, kon 's avonds geen stroom worden geleverd. Hierin werd voorzien door het opstellen van een accubatterij, die overdag opgeladen werd. Dit was zeer goed mogelijk omdat dan toch de stoommachine draaide, welke nodig was voor aandrijving van de werktuigmachines in de fabriek. Behalve 's avonds en 's nachts was men ook op zondag van stroom voorzien door uit de accubatterij te putten. Deze fabrieks- en huisverlichting trok sterk de aandacht van de andere bewoners van Kinderdijk, die er veel voor voelden ook zo'n huisverlichting te hebben.

In 1885 geeft Jan Smit opdracht aan zijn broer Willem Benjamin Smit uit Slikkerveer voor het bouwen van een elektrische centrale te Kinderdijk. De families Smit te Kinderdijk, overal bekend als scheepsbouwers en machinefabrikanten, waren ook door familiebanden zeer sterk verbonden met de vennoten van de firma Willem Smit & Co. te Slikkerveer. De villa van Jan Smit en de huizen van een aantal anderen (o.a. de families Smit, Kloos, Lels en Pot) werden op de centrale aangesloten.

De mogelijkheid van het opstellen van een elektrische verlichtingsinstallatie werd nader bekeken. In bredere kring werden de plannen nu bekend gemaakt en besproken, waarbij bleek dat er voldoende belangstelling bestond om een elektrische centrale op te richten. Er werd vastgesteld dat er circa 300 lichtpunten nodig waren en dat men met een capaciteit van 350 lichtpunten zou beginnen. In samenwerking met de Firma Willem Smit & Co. werd een gedetailleerd plan gemaakt en een kostenbegroting opgesteld.

In 1886 richt Smit de NV. Electriche Verlichting Kinderdijk op en bouwt een centrale aan de Noord. Aanvankelijk wordt de elektriciteit alleen aan relaties van Willem Smit geleverd.

Naamlooze Vennootschap
Electriche Verlichting Kinderdijk.

Zo kwam te Kinderdijk de eerste elektrische centrale voor levering van elektrische stroom aan particulieren en bedrijven tot stand.

Kinderdijk distribueerde direct van de dynamo naar de verbruiker door middel van ononderbroken elektrische geleidingen. Daarom mag Kinderdijk worden aangemerkt als de eerste openbare Nederlandse elektriciteitscentrale.

Als bouwplaats werd een terrein gekozen aan het uiterste randje van de boezem van het Waterschap de Nederwaard, achter de toenmalige kopergietery van de N.V. J & K Smit's Scheepswerven, ongeveer op de grens van de gemeenten Nieuw-Lekkerland en Alblasterdam. Op deze ondergrond werd een stoomketel geplaatst en ook een stoommachine van 80 P.K. Deze liggende stoommachine, net als destijds gebruikt in de raderboten van de Rederij o/d Lek, die voorzien was van twee vliegwielen, dreef met lederen drijfriemen de

beide dynamo's aan, elk met een capaciteit van ongeveer 7,5 K.W. gelijkstroom.

Aanvankelijk bestond het debiet uit 11 straatlantaarns en 130 particuliere aansluitingen met in totaal 300 gloeilampen. De prijs per lamp was afhankelijk van het totale aantal en schommelde tussen de f11 en f15 per jaar. De straatlantaarns kwamen in het begin voor rekening van de onderneming.

De technische uitvoering liet in het begin te wensen over. Het spanningsverval was zodanig dat aan het begin van het net overeenkomend met de klemspanning lampen van 110 volt werden gebruikt en aan het eind lampen van 100 volt. De straatlantaarns werden in de volksmond 'gloeiende spijkers' genoemd omdat de lampen weinig licht gaven. De verlichting was stabiel, ondanks spanningsafval, maar toen een zekere heer Jan Smit op het idee kwam om een elektrische lift in zijn huis te plaatsen, werd het elektriciteitsnet zodanig belast dat de lampen half gedoofd werden op het moment dat hij zijn liftmotor activeerde en naar bed ging.

Te Krimpen a/d Lek toonde men ook belangstelling voor het elektrische licht, speciaal de daar gevestigde scheepswerf N.V.J.&K. Smit's Scheepswerven (familie van). Vier jaar na de oprichting van de centrale werd het besluit genomen ook naar Krimpen aan de Lek stroom te gaan leveren.

In 1886 was al geprobeerd elektrische energie te distribueren van Kinderdijk naar Krimpen aan de Lek over een reeds bestaande lange telefoonlijn. Een poging die door de hoge weerstand en geringe belastbaarheid van de draad mislukte.

KRIMPEN a/d LEK, 12 Dec. In de heden avond gehouden raadsvergadering werd besloten een contract aan te gaan met de naamloze vennootschap **Electrische Verlichting „Kinderdijk”**, tot het verlichten van een groot deel der gemeente met **electrisch licht.**

In de gemeenteraad van Krimpen aan de Lek werd op 12 december 1889 besloten tot het aangaan van een contract met de naamloze vennootschap voor 15 straatlantaarns. Het besluit werd met 4 tegen 3 stemmen aangenomen staat te lezen in het gemeenteraadsverslag. Wel mochten de kosten niet hoger worden dan die van de petroleum gestookte lantaarns.

In 1890 werd ten behoeve van de stroomvoorziening van Krimpen aan de Lek een wisselstroommachine van 6 kW met een klemspanning van 650 volt aangeschaft. Een bovengrondse leiding van 1,5 km en een concentrische kabel van 300 meter door de rivier de Lek zorgden voor het transport. In Krimpen reduceerden vier luchtgekoelde transformatoren de transportspanning tot de gebruikersspanning van 65 volt..

Op 6 September 1890 was het zover en werd het elektrisch licht ontstoken in Krimpen aan de Lek. Via een 2,5 km lange leiding werden aanvankelijk 15 lantaarns en 25 percelen van elektriciteit voorzien. Het was de eerste interlokale elektrische verbinding van Nederland en het was de eerste keer dat er wisselstroom werd toegepast

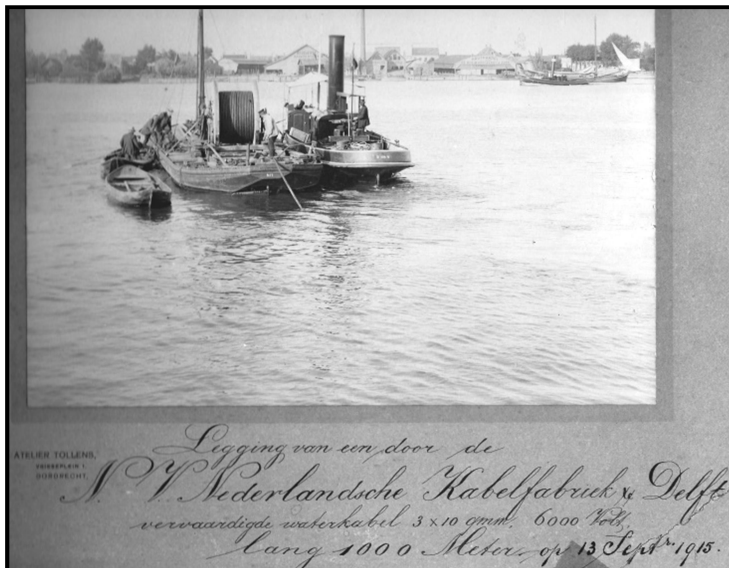
— Krimpen aan de Lek zal wedra **electrisch verlicht** worden, en wel van het bestaande **electrisch-lichtstation** te Kinderdijk uit. De lichtkabel gaat onder water door de Lek en zal te Krimpen onder den grond worden aangebracht. De totale afstand bedraagt ongeveer 5 KM., terwijl de eerste lamp op 1200 M. van het station zal branden. Voorloopig zullen ongeveer 100 gloeilampen van 16 normaalkaarsen worden aangesloten. Ook de straatverlichting zal **electrisch** zijn. De uitvoering is volgens de Ingenieur opgedragen aan de firma **Willelm Smit & Co., te Slikkerveer.**

Kinderdijk, 17 Juni. De oudste Centrale voor **electrische verlichting** in ons land, oorspronkelijk geïnstalleerd door de firma **Smit & Co.**, is na meer dan 30-jarige stroomlevering stopgezet, daar de gemeente Dordrecht de gemeenten aan beide zijden van de Noord- en die aan de Zuidzijde der Lek thans van licht voorziet. En Kinderdijk en Krimpen a/d Lek zijn dankbaar voor wat de eerste **electrische centrale** in ons vaderland heeft geleverd. (Bott)

In 1915 werden de stroomleveranties overgenomen door het Gemeentelijk Elektriciteitsbedrijf te Dordrecht. Gemeente Dordrecht had in 1910 een centrale gebouwd en voorzag de omliggende gemeenten al van elektriciteit. In 1917 is de centrale in Kinderdijk definitief stopgezet. Krimpen aan de Lek kreeg stroom van de centrale in Dordrecht. In 1964 is het gebouw van de centrale in Kinderdijk afgebroken. Het enige wat nog bewaard gebleven is is één van de twee dynamo's; deze staat nu in de exporuimte Brush (vh Smit) te Slikkerveer.

Op 13 september 1915 laat het GEB Dordrecht een waterkabel 3x 10 qmm van 1000 mtr lengte geschikt voor draaistroom van 6 kV door de Lek leggen. Vermoedelijk vanaf de traforuimte op het terrein van de ketelmakerij van Leen Smit & Zoon, aan de Punt in Kinderdijk naar het terrein van houtzagerij van de Wed. M. Boogaardt & Zoon te Krimpen a/d Lek.

Ook in 1920 is er nog een kabel gelegd om de stroomvoorziening uit Dordrecht goed te regelen. Een hoogspanningskabel voor 12.5 kV door de Lek tussen de traforuimte aan Schoordijk in Elshout en de transformator-ruimte bij de watertoren in Schuwacht.

Na 1921 is pas het elektrificeren verder op gang gekomen. Steeds meer huizen werden aangesloten. Ook kwamen er meer verschillende elektrische apparaten op de markt. In 1921 is er ook verlichting in de oude Hervormde kerk aangelegd, volgens een verslag uit de kerk is het geld bijeengebracht door een collecte.

Steeds meer houten palen verschenen langs de dijk om de verbindingen tot stand te brengen. Deze dienden als straatlantaarns, maar ook voor verbinden van de elektriciteitskabels van het netwerk. De kabels werden vastgezet aan porseleinen isolatoren. Voor het onderhoud moesten de monteurs in de houten palen klimmen met de z.g. klimschaatsen.

Informatiebronnen:

Boek over De eerste elektrische centrale in Nederland (uitgave door NKF kabel N.V.)-1970

Willem Smith <http://www.willemsmithhistorie.nl/smitslikkerveer/artikelen-smit-slikkerveer/>

Holec <http://www.holechistorie.nl/>

Streekarchief Midden Holland -0887.7 raadverslagen en Schoonhovensche Courant

<http://www.samh.nl/archieven/1/>

Regionaal Archief Dordrecht – 210 Archief GEB Dordrecht <http://www.regionaalarchiefdordrecht.nl/>

Momenteel is er een tentoonstelling met documentatie en oude foto's van Krimpen aan de Lek over dit thema. Ook zijn er verschillende oude elektrische apparaten en voorwerpen te zien. Nog tot half maart te bezoeken in de dependance van het Cultuurhuis, Hoofdstraat (voormalige Marskramer).

Volgende tentoonstelling in april

Het thema zal zijn: verdwenen winkels in Krimpen aan de Lek. Weet u het nog welke winkeliers er in 't Carillon gezeten hebben? We zijn nog op zoek naar foto's van het winkelcentrum m.n. periode 1967-1973.

Jubileumpen

Ter ere van het 15 jarige bestaan is er bij de najaars-ledenvergadering van 26 november 2015 een mooie pen uitgedeeld aan de leden. Wie nog geen pen heeft kan deze nog komen halen. Iedere vrijdagmiddag van 13.30 uur tot 17.00 uur zijn er leden van het bestuur aanwezig in de dependance van het Cultuurhuis, Hoofdstraat (voormalige Marskramer).

COLOFON

Oud Nieuws wordt uitgegeven door de historische vereniging van Krimpen aan de Lek "Crempene"

Redactie en opmaak: Henk Klip en Elsa Moerkerken

Correctoren: Aris Middelkoop en Jan Kees Wepster

Secretariaat: Buitenweg 8
2931AC Krimpen aan de Lek
Tel: 0180-522465

e-mail: crempene@telfort.nl

website:

www.historischeverenigingcrempene.nl

facebook: www.facebook.com/historischeverenigingcrempene

www.facebook.com/historischeverenigingcrempene